

Niemoralna propozycja? Etyka wynagradzania uczestników badań biomedycznych

Streszczenie popularnonaukowe

Rozwój nauk biomedycznych i praktyki klinicznej w istotny stopniu zależy od gotowości ludzi do uczestniczenia w badaniach naukowych w roli „obiektów doświadczalnych”. Wiele projektów badawczych napotyka jednak na poważne problemy ze zrekrutowaniem lub zatrzymaniem w badaniu wystarczającej liczby pożądaných uczestników. Różne są przyczyny tego stanu rzeczy. Jedną z ich – jak pokazują badania naukowe – są obawy i oczekiwania potencjalnych uczestników dotyczące finansowych kosztów, strat i zysków, z jakimi będzie wiąże się udział w badaniu. W odpowiedzi na te obawy i oczekiwania wykształciła się praktyka oferowania uczestnikom badań biomedycznych wynagrodzenia w formie pieniężnej lub rzeczowej. Choć praktyka ta jest coraz powszechniejsza, wciąż wzbudza liczne kontrowersje etyczne i praktyczne. Dotyczą one wszelkich form wynagrodzenia uczestników. Najbardziej problematyczne jest jednak oferowanie uczestnikom wynagrodzenia-zapłaty za poświęcony czas i wysiłek, które przewyższa czystą kompensację poniesionych przez nich kosztów, strat lub szkód.

Niektórzy bioetycy twierdzą, że płacenie za udział w badaniu biomedycznym jest etycznie niedopuszczalną formą utowarowienia (komodyfikacji) ludzkiego ciała, a ponadto, prowadzi do zastępowania moralności ufundowanej na zasadach altruizmu i solidarności, którą powinna rządzić się sfera życia społecznego, przez „moralność kupiecką”. Inni uważają, że sprawiedliwa zapłata za udział w badaniu jest moralnie słuszną, a nawet moralnie wymaganą. Tak myślący etycy zazwyczaj zgadzają się także co do tego, że taka zapłata nie może być ani nadmiernie wysoka (atrakcyjna) ani za niska. Nadmiernie atrakcyjna zapłata może bowiem wywierać przymus na potencjalnych uczestników lub stanowić nadmierną zachętę do wyrażenia zgody na udział w badaniu, a zapłata zbyt niska może narażać uczestników, zwłaszcza tych o niższym statusie społeczno-ekonomicznym, na wykorzystanie (wyzysk). Wśród etyków (i twórców standardów regulacyjnych) nie ma jednak zgody co do tego, co właściwie oznaczają pojęcia „przymus”, „nadmierna zachęta”, „wyzysk” w kontekście praktyki wynagradzania uczestników badania biomedycznych. Niejasne jest także to, czym powinna być zapłata za udział w badaniu (pensją, nagrodą, dowodem uznania, ceną za usługę) i jakie czynniki należy brać pod uwagę, określając jej należną wysokość. W konsekwencji w praktyce badawczej stosowane są bardzo różne zasady wynagradzania uczestników badań biomedycznych, a zarówno badacze, jak i członkowie komisji bioetycznych często nie wiedzą jak powinni kształtować i oceniać proponowane schematy wynagradzania uczestników badań.

Naczelnym celem niniejszego projektu jest wypracowanie jasnego, etycznie poprawnego i dającego się stosować w praktyce modelu wynagradzania uczestników badań biomedycznych. Aby osiągnąć ten cel przeprowadzone zostaną krytyczne analizy pojęciowo-normatywne najważniejszych problemów etycznych, jakie rodzi praktyka wynagradzania uczestników, tj. problemu komodyfikacji ciała, przymusu, nadmiernego wpływu, wyzysku, oraz warunków sprawiedliwej zapłaty. Ponadto, przeprowadzone zostanie badanie ankietowe, którego celem będzie poznanie poglądów członków polskich komisji bioetycznych na praktykę wynagradzania uczestników badań biomedycznych oraz problemy, jakie ona rodzi.

Badacze mają nadzieję, że projekt wzbogaci globalną refleksję bioetyczną na temat etyki wynagradzania uczestników badań biomedycznych o perspektywę aksjologiczną właściwą dla bioetyki europejskiej. Liczą także, iż wyniki projektu będą miały wpływ na interpretację i implementację zasad wynagradzania uczestników badań biomedycznych, które są rekomendowane przez różne ciała profesjonalne i regulacyjne, a co za tym idzie, na samą praktykę badawczą.